

imel dr. Moritsch in tudi ne moje pozdravne besede, kar je bil sicer običaj. S povedanim seveda ne kritiziram izdajatelja dr. Krahwinklerja, ki je objavil pač tisto, kar je našel. V drugem delu zvezka, ki prinaša referate zasedanja v Ljubljani, seveda manjkajo vsi slovenski (Melik, Cvirn, Grdina, Holz, Marušič in Granda), od avstrijskih pa referat dr. Claudie Fräss-Ehrfeld in dr. Helmuta Rumplerja, ki pa se ljubljanskega zasedanja sicer ni udeležil. Zdaj vse kaže, da tovrstnega sodelovanja ne bo več, vsaj v takšni obliki ne. Zamrle so še nekatere druge komisije, ki so v nekdanji skupni državi uspešno delovale, kot na primer češka in že znatno preje še italijanska.

Pričujoči zvezek predstavlja torej torzo dveh zanimivih in kvalitetnih srečanj avstrijskih in slovenskih zgodovinarjev, ki se najbrž ne bodo več ponovila. Tako so iz prvega srečanja v Tinjah objavljeni referati Armina Wallasa o konfliktih med državo in stanovni in o uveljavljanju upravnih reform na Koroškem v času Marije Terezije, Franceta M. Dolinarja o jožefinizmu in novi vlogi višje duhovščine s posebnim ozirom na ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina, Petra G. Trooperja z naslovom Pastir, učitelj, voditelj, zdravnik in oče, s podnaslovom Jožefinizem in nova vloga nižje duhovščine, Theodorja Domeja o jezikovni politiki in šoli na Koroškem v letih 1774 do 1848, Wilhelma Bauma o Urbanu Jarniku in samozavesti koroških Slovencev v predmarčnem času, Branka Marušiča o avstrijskem Primorju od srede 18. stol. do 1848, Staneta Grande o gospodarstvu Kranjske od srede 18. do srede 19. stol. kot prehodu iz fevdalne v kapitalistično družbo in pa Vasilija Melika o letu 1848. Manjkajo pa, kot že rečeno, Moritschev načrt dolgoročnega programa zasedanj komisije, Grete Klingenstein o reformah prosvetljenega absolutizma na podeželju, Rüdigerja Mallija o odmevih na reforme na Štajerskem in Jožeta Pirjevca o odmevih na terezijansko-jožefinske reforme v Trstu. Iz zasedanja v Ljubljani so objavljeni referati Hansa Petra Hyeja o koroškem deželnem zboru od 1861 do 1918 v luči virov dunajske vlade, Haralda Krahwinklerja o jeziku in nacionalnosti v goriškem deželnem zboru od 1861 do 1918, Andreasa Moritscha o procesih nacionalne diferenciacije do 90. let 19. stol. in pa Arnolda Suppana o jezikovnih sporih, nacionalnem boju in nacionalnem izključevanju v Notranji Avstriji od 1895 do 1918. Manjkata referata Helmuta Rumplerja z naslovom Država-dežela-pokrajina-narod v razpravah državnega zbora 1848/49 in Claudie Fräss-Ehrfeld o domovini na primeru Koroške. Manjkajo seveda vsi slovenski referenti. To so bili Eva Holz, ki je govorila o narodni zavesti državnih uradnikov na Kranjskem in Goriškem, Vasilij Melik je govoril o mednarodnih predstavah v notranjeavstrijskem prostoru, Igor Grdina o narodnostnih razmejevanjih od devetdesetih let 19. stol. do 1918, Janez Cvirn o Štajercu (Karl Glaserju) v Trstu, Branko Marušič o Trstu kot emporiju podonavske monarhije od 1848 do 1918 in Stane Granda o izgubi gospodarskih in političnih položajev plemstva na Kranjskem. Krahwinkler je zaslužen, da je objavil vsaj del referatov dveh zasedanj nekdanje obetavne komisije dveh sosednjih narodov in tako postavil nekakšen spomenik žalostnemu koncu nekega sodelovanja.

Franc Rozman

Pavle Rant, »**To sem bil**« : prispevki k zgodovini slovenske politične emigracije. Ur. Jože Rant. Buenos Aires : Samozaložba, 2003. 299 strani.

V Buenos Airesu, kjer vse redkeje zagledajo luč sveta slovenske knjige, je oktobra 2003, s finančno pomočjo neimenovanega mecena iz ZDA, izšla knjiga bratov Pavleta in Jožeta Ranta. Čeprav je kot avtor naveden le prvi od obeh imenovanih, lahko vsaj soavtorstvo pripišemo tudi Jožetu, ki je skrbno pregledal bratovo zapuščino (arhiv) in iz obilice gradiva izločil tisto, kar je posebej zanimivo za bralce. Škoda, da je knjiga izšla v daljni Argentini in je tako na nek način »nedostopna« bralcem v Sloveniji. Tega se je zavedal tudi Jože Rant, ki je dalj časa poskušal najti v Sloveniji založnika za knjigo, žal neuspešno.

Predno se lotimo podrobnejše analize same knjige smo bralcem dolžni nekaj pojasnil o samem avtorju, ki je v Sloveniji živel premalo časa, da bi bil tukaj dovolj poznan. Rojen je bil leta 1923 v Kranju v številni trgovski družini (5 otrok) očetu Jankotu Rantu in materi Marija Gogala. Osnovno šolo je obiskoval v Kranju in se nato vpisal v Škofovo zavode v Šentvidu. Tu je bil sourednik Jutranje zarje (glasila nižješolcev) in Domačih glasov (glasila višješolcev od 1939 do 1940). Že v gimnazijskih letih

se je aktivno vključil tudi v dijaško politično delovanje (kot predsednik Fantovskega odseka) in prišel v konflikt s prefektom dr. Janezom Jenkom – zato je moral leta 1940 »zaradi upornosti«, zapustiti zavod. Zadnji letnik gimnazije je tako zaključil na klasični gimnaziji v Ljubljani in tu konec junija 1941 tudi maturiral. Jeseni se je vpisal na Pravno fakulteto, ki pa je nikoli ni dokončal. Ob začetku vojne se je pridružil skupini, ki se je zbirala okoli Fanuša Emmra – deloval je v obveščevalnem centru. Po umoru Emmra, se je priključil Glavačevi skupini. Po kratkem bivanju v Padovi (da se je rešil pred italijansko aretacijo), je že konec leta 1942 začel pisati za časnik Slovenec, za list Domoljub in v kranjski časopis Gorenjec. Ob časnikarskem delu, je bil vseskozi vključen tudi v obveščevalno službo, nazadnje je bil pri domobranski politični policiji. Ob koncu vojne se je umaknil najprej v Vetrinj in se nato vpisal na pravno fakulteto v Gradcu, da bi dokončal študij (6. in 7. semester), a se je moral julija 1947, zaradi nevarnosti aretacije, umakniti v Rim, kjer se je zaposlil na Slovenskem socialnem odboru (SSO), ki je bil »zadolžen« za pomoč in za preseljevanje beguncev v prekomorske države. Leta 1948 se je tudi sam preselil v Argentino in se aktivno vključil v tamkajšnje politično, društveno, šolsko in publicistično delovanje. Najdemo ga pri osrednjem časopisu SPE (Svobodna Slovenija) in glasilih (Vestnik, Glas SKA, Koledar Zbornik Sv. Sl.). Politično je vseskozi deloval v okviru Slovenske ljudske stranke (kasneje SLS-SKD). Ob tem je veliko pisal, čeprav mu zaradi ostrine (tona) niso vsega objavili – tako med svojo generacijo, kot med mladino je bil poznan po svoji ostrini in neprizanesljivosti – toda ob tem je skušal ostati »pravi demokrat in pluralist«. Morda je prav ta njegova zadnja značilnost, v veliki meri doprinesla k nastanku obsežnega arhiva, ki šteje »10 obširnih listnic (map)«. Iz tega gradiva sta njegova žena Mirijam Peršuh Rant in brat Jože, naredila izsek oz. povzetek arhivskega gradiva, ki obsega preko 500 strani (format A4, font črk 10 – kar je v bistvu še veliko več strani »normalnega tiska«!) in ki je bil tudi osnova knjigi, ki je sedaj pred nami.

Knjiga je sestavljena iz 8 poglavij – od katerih jih 6 prikazuje njegovo delo v različnih obdobjih in krajih. Sedmo poglavje je namenjeno »odmevom« ob njegovi smrti; osmo »Priloge« pa prinaša seznam Pavletovih spisov, seznam nekaterih dokumentov v arhivu in kratke biografske oznake najvidnejših oseb, ki nastopajo v knjigi.

Prvo poglavje prikazuje Rantovo mladost (avtobiografija) in odhod v begunstvo (dnevnik od maja 1945 do decembra 1947); drugo poglavje »Rimsko obdobje« (od avgusta 1947 do septembra 1948); tretje poglavje »Življenje v Argentini«.

Poglavja od 4 – 6 opredeljujejo njegovo poklicno udejstvovanje. Že na prvi pogled se vidi, da je najboljše njegovo novinarsko udejstvovanje (obsega strani od 93–188), nato sledi »poklic« politika (str. 189–223) in »poklic« vzgojitelja (str. 225–245). In ob vseh teh njegovih »poklicih« je nastajala obsežna korespondenca (iz te korespondence je v knjigi objavljenega kar precej dopisovanja z dr. Mihom Krekom, s katerim ga je vezalo ne le podobno politično prepričanje, ampak tudi pravo prijateljstvo), ki predstavlja največji del arhiva pokojnega Pavleta Ranta. Po avtorjevi oporoki, naj bi »to gradivo 20 let (oz. 30) po njegovi smrti prišlo v Narodno in univerzitetno knjižnico, če ne bo ovir. Če bodo razmere za slovensko Cerkev doma bolj ugodne, potem pošljite Spomine in te mape ljubljanski škofiji, ne pa knjižnici.« Na to zadnjo spremembo »volila« je morda vplivalo njegovo dolgoletno znanstvo in na nek način tudi posebno mentorstvo (vzgojno in politično, ki ga je kasneje tudi »prestavilo« iz liberalnega, v katoliški politični blok) predvojnega kranjskega dekana, msgr. Matije Škerbca (siva eminenca SPE – ki bi si zagotovo zaslužil bolj podrobno historično raziskavo / je avtor več pomembnih knjig – Spomini in reminiscence na katoliško gibanje med Slovenci zadnjih 35 let; Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja (2 zv.); Rdeča zver, pijana krvi (3 zv.); Krivda rdeče fronte (3 zv.) – vse knjige, razen prve, so izšle v petdesetih letih v Clevelandu).

Največ svojega požrtvovalnega dela je namenil glasilu Društva slovenskih protikomunističnih borcev – Vestniku, ki je izhajal v Buenos Airesu (1949–1993). V okviru le-tega je opravljal vse možne funkcije – bil je urednik, sodelavec, tehnični urednik, sourednik, glavni urednik in predvsem najbolj »plodovit« pisec, ki se je pogosto skril za različne psevdonime (da bi se ne videlo, da je včasih napisal sam več kot polovico člankov). Že sam Pavle Rant je naredil seznam svojih prispevkov, ki jih razdeli v naslednja poglavja: Načelni članki, Gradivo k zgodovini revolucije; Ocene knjig; Priložnostni članki; Polemika; Nekrologi; Slavljenici; Razno (skupno več kot zavidljivo število – kar 150, samo v Vestniku v času od 1960–1981). Temu sledijo še članki v časopisu Svobodna Slovenija, Koledar-Zbornik Svobodne Slovenije, Glas s Pristave in drugod.

Brat Jože je namenoma dodal podnaslov »Prispevki k zgodovini SPE« – deloma so ti »prispevki« zajeti v korespondenci oz. pismih P. Ranta, v katerih se »razčiščujejo« nekatera ključna vprašanja predvojnega / medvojnega / in povojnega dogajanja v Sloveniji in v svetu. In prav 60-leta prejšnjega stoletja so v delovanju SPE najbolj ključno obdobje. Od usodnih dogodkov (Vaške straže, domobranstvo, Narodni odbor, umik maja 1945 in vračanje domobrancev v Jugoslavijo, povojni poboji, razseljevanje beguncev po svetu), je minilo že dovolj časa, da so si nekateri »upali razkriti« tudi manj prijetne stvari iz tega obdobja in imenovati tudi prave ali vsaj morebitne krivice za ta dejanja. Ob tem »razčiščevanju in polemikah« pa med vrsticami izvemo tudi veliko podatkov o nekaterih arhivih, ki jih hranijo določeni posamezniki, o zbiranju gradiva za posebno »Zgodovinsko komisijo«, ki bo na podlagi tega zbranega gradiva nato napisala »objektivno zgodovino SPE«. To delo, naj bi opravil dr. Tine Debeljak / v opombi pod črto Jože Rant zapiše, naj bi bilo to gradivo še vedno shranjeno pri Debeljakovih potomcih, čeprav gre za skupno premoženje (ki bi moralo biti shranjeno v skupnem arhivu SPE, ki se sedaj urejuje v Slovenski hiši na Ramon Falconu, op. RŠ.). V knjigi najdemo še en podatek o »izgubljenem arhivu« in sicer o Erjavčevem gradivu, ki naj bi ga vzel avtor s seboj v Ljubljano, ko se je za stalno vrnil v Slovenijo. (V Rokopisni zbirki NUK je ohranjena zapuščina Frana Erjavca in sicer pod dvema številkami – Inv. št. 1/61 in Inv. št. 18/66, žal pa je nekdo pred predajo tega gradiva NUK-u, ta arhiv dodobra pregledal in očitno odtujil najbolj zanimivo arhivsko gradivo).

Knjiga je opremljena tudi s številnimi opombami pod črto, ki pojasnjujejo osebe, razrešujejo psevdonime in osvetljujejo nekatere manj znane dogodke. Urednik, dr. Jože Rant je zagotovo opravil veliko delo in iz včasih suhoparnega arhivskega gradiva ali pisma, naredil zanimivo branje. Oba brata skušata do vseh stvari ohraniti kar se da objektivni odnos – pri Pavletu izstopa zlasti njegova trma »priti stvari do konca«, zato se v pismih večkrat vrača k tistim vprašanjem, na katera še ni dobil ustreznega pojasnila/odgovora; Jože pa ima to prednost, da lahko »za nazaj« uporabi današnje znanje/poznavanje določenih dogodkov, ljudi itn.

Žal, pa bodo številni zgodovinarji in naključni bralci ostali nepotešeni. Zaradi obsega knjige se je moral urednik pogosto zateči k izpuščanju dela besedila (kar pa vedno korektno označi). Še bolj moteče (in nesrečno) pa je dejstvo, da je v celoti originalno gradivo za sedaj nedostopno za preučevalce – zgodovinarje v Sloveniji in tako bomo v naši novejši zgodovini še dolgo priče »črnim lisam«, ki jih povzroča dejstvo, da je še po petdesetih letih veliko originalnega arhivskega gradiva v tujini, pogosto celo na neznanih (ali namerno prikritih!) lokacijah. Čas bi že bil, da se za skupno mizo usedejo strokovnjaki/zgodovinarji iz zdomstva/izseljenstva in iz domovine, in da se dogovorijo za skupno akcijo evidentiranja in zbiranja arhivskega gradiva. Predvsem smo to dolžni narediti zato, da se to gradivo tudi ustrezno obdelata, zaščiti in zavaruje(!).

Rozina Švent

Makedonien: Geographie, Ethnische Struktur, Geschichte, Sprache und Kultur, Politik, Wirtschaft, Recht. Ur. Walter Lukan, Peter Jordan. Wien : P. Lang 1998. 479 strani. (Osthefte ; Sonderband 14)

Čeprav je knjiga »Makedonien« izšla že leta 1998, je še danes, ko se Republika Makedonija sooča s permanentno notranjo krizo, zelo aktualna. Gradivo, ki je zbrano v knjigi bo zelo uporabno tako za zgodovinarja, geografa, etnologa ali slavista, kot za politologa ali sociologa. Na publikacijo o Makedoniji, ki jo je kot posebno tematsko izdajo razprav izdal Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo na Dunaju, je zaradi preglednosti in navajanja sodobnih statističnih podatkov o prebivalstvu in drugih vprašanih vsakdanjega življenja, treba opozoriti slovensko zgodovinsko javnost. V uvodu redaktorja zbornika Walter Lukan in Peter Jordan poudarjata, da sicer obstaja o Makedoniji obsežna literatura, čeprav gre v glavnem za specialne študije. Ugotavljata pa, da še ni bil zaobsežen multidisciplinaren in celovit pogled na makedonsko vprašanje. To vrzel skuša zapolniti omenjena publikacija. Namen izdajateljcev je, da bi bila bralcu posredovana čimbolj objektivna slika o Makedoniji. Prav zaradi